

Abstract

The modern world is dominated by an atomistic, mechanistical and hedonistic understanding of society and man, which are expressed in doctrine of the inalienable rights of man, doctrine which is held to be the ultimate and universal and above all critic truth about humankind. But this is not the case. Though everyone knows about the human rights theory and dogma, the atomistic and hedonistic root are not acknowledged as such. Even this view about man and society has historically roots and it is important to see how this understanding and interpretation of the world have been born. The book I present shows how the modern understanding of the world has been born and shows that a materialistic-hedonistic and atomistic view build the very basis of modern society. It is important to see the sources of this change that formed the modern world, because so we can become aware why the modern policies and the modern and contemporary organization of the society and the state is as it is.

Tags: atomism, hedonism, epicureanism, viziune mecanicista, modernitate, societate

Catherine Wilson, *Epicureanism at The Origins of modernity*, Oxford University Press, 2008, Hardback

Catherine Wilson, profesoară de filosofie în cadrul Universității York, oferă în această carte prezentarea uneia dintre originile lumii și filosofiei moderne. După cum și spune titlul, cartea se referă la originile epicureaniste ale acestora. Concepția epicureană este expusă succint și în liniile ei mari. Această concepție s-a constituit într-o componentă esențială a lumii moderne, care astăzi este de la sine înțeleasă și subînțeleasă și rar pusă sub semnul întrebării. Componenta aceasta face ca această lume modernă, așa cum o știm noi, să se afle la antipodii civilizației care a precedat-o, chiar dacă filosofia epicureană își are rădăcinile în Grecia antică și la Democrit, ea nefiind un curent larg acceptat, având adversari în tradiția clasică filosofică, precum Platon și Aristotel. Redescoperirea epicureanismului în secolul al XVII-lea a creat o serie de breșe în lumea încă creștină a Europei, filosofia epicureană sub diverse înfățișări, în combinații cu alte concepții producând schimbări majore în modul de a înțelege lumea, natura, omul, societatea. Impactul a fost fie în domeniul filosofiei naturii și științei, de exemplu, atomismul, dar și în domeniul filosofiei moral-politice, prin promovarea unui tip de hedonism ostil orientării ascetice a eticii de sorginte creștină sau clasică, întemeiate pe ideea de virtute. Influențați și impregnați de către epicureanism au fost Descartes, Pierre Gassendi, Thomas Hobbes, Robert Boyle, John Locke, Wilhelm Leibniz, etc. Catherine Wilson descrie clar modul în

care a început să fie dislocată o anumită concepție despre lume și viață a care a dominat în Europa foarte multă vreme, concepție cu rădăcini teologice creștine, dar și filosofice, concepție care ofera un anumit mod de a privi lumea, dar și de a organiza viața oamenilor, în funcție de virtute și în funcție de ceea ce se credea că este scopul vieții. În mare, această concepție avea o structură teleologică, modul de comportare al omului fiind reglementat în conformitate cu acest scop. Omului îi sunt prescrise niște îndatoriri care provin din legea naturală lăsată de Dumnezeu. Baza orânduirii sociale nu este omul cu dorințele sale conform acestei viziuni. Întîietatea nu revine lumii materiale sau mecanismelor prin care aceasta funcționează, ci ideea de scop al vieții prescris de către Dumnezeu/de legea naturală, de supunere față de divinitate. Viața omului, etica, morala și chiar politica sunt tocmai de ideea că omul trebuie să se supună unor prescripții și unor îndatoriri, sensul existenței nefiind urmărirea și satisfacerea poftelor și dorințelor. Toate acestea dispar însă din universul social și moral desenat de către epicureism și urmașii ideologici/filosofici ai acestuia. Tot din expunerea acestei transformării, chiar dacă nu constituie scopul cărți, iese la lumină și originea ideologiei terapeutice care domină astăzi lumea, adică de a îndrepta tot ceea ce pare rău și greșit, sau care provoacă discomfort și neplăcere. Epicureanismul poate fi exprimat în anumite enunțuri-cheie. Anume, dacă există agenți supranaturali acestia nu se anagajează în acțiuni de nici un fel în lume, fie rele, fie de reglementare morală, fie de generare sau conservare a lumii. Schimbarea, nașterea, creșterea este produsă de particule ce se mișcă singure, nu există intenție sau scop. Singurul scop al moralei și al disciplinei de sine este reducerea suferinței morale și fizice. De asemenea, doctrina epicureană ducea la ideea integrării oamenilor în lumea naturală, naturalizarea lor, implicând și ideea egalității. Plăcerea era ceva care are semnificație indiferent de statutul persoanelor care o resimțeau, iar justiția și legea erau văzute în termeni de utilitate, așadar de beneficii pentru oameni¹.

Modernitatea a însemnat o dislocare a concepțiilor tradiționale despre lume, ea fiind o noutate și în raport cu trecutul civilizației Europei, dar și cu restul civilizațiilor. Unul din factorii acestei dislocări se datorează, conform autoarei, redescoperirii filosofiei epicureene în secolul al XVII-lea, reparația acestuia petrecându-se într-un context în care exista ambiția de a transforma lumea conform intereselor și dorințelor umane, furnizând

---

1 Wilson, *Epicureanism and The Origins of Modernity*, 2008, p. 37.

acestei dorințe atât o teorie a naturii, cât și o etică care să înlesnească intenția. Doctrina epicureană nu a fost adoptată mereu de-a gata sau în mod deschis, ci a fost introdusă și asimilată în filosofia acelei perioade și prin intermediul scepticismului, care era o tactică retorică în vederea acestui scop². Între ideile de sorginte epicureană, mai ales atomismul său, ideea că nu există providență, ideea multiplicităților lumilor, ideea că nu există suflet sau substanță imaterială, că suferința/durerea e un rău, etc și teoriile mecaniciste ce s-au născut în acea perioadă a apărut o surprăpunere, o fuziune. Adoptarea epicureismului a urmat altă cale decât adoptarea conceptelor aristotelice și platonice, care s-au dovedit a fi de folos teologiei. Ele nu se încadrau în schemele cognitive și morale ale acesteia, fiind, din acest punct de vedere, contrare și revoluționare. Epicureanismul nega ideea de păcat original, ideea de providență, ideea unui statut deosebit al omului care îl separă de animale și îl supraordonează acestora, etc. O implicație era ca sacrificiile religioase sau rugăciunea sunt inutile, etc.³ Morala nu semnifică deloc ascetism, ci prudență și reținere, astfel încât plăcerile de care ne bucurăm în prezent să nu ne facă să suferim pe viitor, așadar să nu ne afecteze negativ viața. Viața în genere, motorul ei este dorința, chiar dacă în viața omului aceasta se realizează doar episodic. Tot ce există este compus din atomi, alături de acestia existând o altă componentă ontologică majoră, vidul. Corpurile mor, dispar, se desfac, dar atomii sunt eterni. Frica de moarte e inutilă pentru că atunci când aceasta se produce, nu mai există capacitatea de a experia ceva. De asemenea, Epicur este și autorul primei teorii a ideologiei sau a conștiinței false, deoarece, deși admitea existența unor zei corporali, credea că religia, amenințările preoților și superstiția erau niște invenții, a căror funcție era în interesul statului, în vederea controlului mulțimilor⁴. Cineva cu putere creează o imagine distorsionată a realității prin intermediul căreia ține sub obediență o populație întregă. Scopul filosofiei e să îi scape pe oameni de fricile minții. Ideea că placerea nu este rea, că auto-suficiența este bună erau atractive mai ales în fața unor doctrine calviniste de tipul predestinării și a alegerii arbitrare, oferind o ușurare sau un sprijin ideologic. La aceasta se adaugă și faptul că în varianta lucrețiană a epicureismului natura este considerată propria ei stăpână, în care totul se împlinește conform unei legislații și ordini imanente, astfel încât o teorie politică ce respingea o guvernare de tip autocrat începe să își extragă seva și

---

2 Ibidem, p. 2.

3 Ibidem, p. 4.

4 Ibidem, p. 6.

modelul de aici, fără a fi supusă vreunei legislații sau control transcendent, adică unor dictate provenite din partea unui autocrat divin. Catherine Wilson remarcă acest lucru, observând că o serie de femei din rândul claselor educate au fost atrase de acest aspect al epicureanismului, deoarece are implicații care trimit la o reformulare egalitaristă a politicii⁵. Alături de ideea atomismului, apare și ideea pluralității lumilor și chiar ideea unor lumi închise în alte lumii, deci a unor universuri cuprinse în alte universuri, precum în păpușile rusești bine-cunoscute.

Tot o anticipare a modernității a fost teoria politică a lui Epicur care susține că justiția este o creație umană, nu naturală sau divină, a cărui scop este protejarea celor slabi și promovarea scopurilor umane, întemeiată pe consens și pe criterii particulare, trecute prin procesul *de încercare repetată*, criterii ce pot fi schimbate, îmbunătățite în funcție de circumstanțe. Ele nu sunt decrete divine, imuabile⁶. Unul din elementele disruptive la adresa atitudinii dominate în aceea vreme în Europa era modul în care epicureanismul formula sensul vieții, scopul acesteia, deja menționat. Era vorba de plăcere, chiar dacă una calculată. Chiar și virtutea prudenței devine un calcul. Binele nu putea fi conceput de către Epicur în separare față de plăcerile gustului, de cele sexuale, de cele ale sunetului și ale formei, dar insistă asupra selecției și moderației. Prudența, calculul sunt cuvintele-cheie, prudența având acum altă semnificație, referindu-se mai degrabă la mijloace decât la restrângerea propriilor dorințe și la transfigurarea acestora. Există și au existat obiecții la această punct de vedere, de exemplu, Cicero arătând că Epicur nu a demonstrat că plăcerea în sine este ceva dezirabil, ci doar a observat că animalele par de la naștere să evite durerea și să caute plăcerea. Știința și cunoașterea la Epicur nu au valoare decât în funcția lor de îndepărtare a fricii, însă nu utilitate sau valoare în sine, așadar de căutare a adevărului. Epicureanismul original este defavorabil științei, remarcă autoarea, deși a furnizat impulsuri și o viziune a lumii care a făcut posibilă știința modernă. Cunoașterea, știința nu poate merge dincolo de granițele puse de atomi – atomii, vidul, mișcarea sunt principiile ultime - , rolul ei fiind subordonat nevoilor morale și psihologice, având așadar un rol terapeutic⁷, conform doctrinei epicureene. Epicureanismul rezervă cunoașterii un rol care ține de ceea ce astăzi s-ar numi o ideologie a teraputicii. Prelungiri ale acestei

---

5 Ibidem, p. 28.

6 Ibidem, p.10.

7 Ibidem, p. 35.

atitudinii au existat și în secolul al XVII-lea, însă nu s-a impus după cum se știe, cei ce susțineau acest punct de vedere de sorginte epicureană lăudând numai filosofia morală, nu și pe cea naturală a epicureanismului⁸. Această atitudine nu s-a impus și a devenit dominantă în cadrul filosofiei moderne, fiind preluate atât filosofia morală a lui Epicur, cât și filosofia naturală, adică atomismul.

Important pentru transformarea vieții politice, morale, etc a societății în secolul al XVII-lea este doctrina plăcerii ca scop al vieții, ca și doctrina bazei contractualiste/convenționaliste a justiției Epicur reprezintă un precursor al modernității politice și etice. Modernitatea începe printr-o reevaluare a plăcerii și a locului pe care îl ocupă sau ar trebui să îl ocupe în viața omului și a societății, un exemplu fiind dat de Thomas More în opera sa Utopia⁹. Ceea ce astăzi pare a fi țelul vieții se configurează în acea perioadă. Au existat și încercări de a combina doctrina atomistă și epicureană cu teologia, unul din cei ce a încercat acest lucru fiind Pierre Gassendi, care afirma existența atomilor, deși nega capacitatea omului de a cunoaște esența și postula că atomii sunt creați de către Dumnezeu, afirmând că lucruri însuflețite se pot naște din cele neînsuflețite. Viziunea modern-epicureană timpurie a secolului al XVII-lea se rezumă la următoarele afirmații: lucrurile solide, materiale, dar și fluidele sunt compuse din particule separate, nedivizibile, existând particule ultime care nu pot fi divizate de către om, ci doar de către Dumnezeu. Aceste particule ultime sunt compuse din materia universală comună și nu au decât mărime și formă, mișcările și combinațiile dintre ele producând calitățile și trăsăturile substanțelor. Ele se pot agrega în compuși mai complecși cum sunt, de exemplu, metalele prețioase. Alături de mărime și figură, acești corpusculi se pot mișca datorită unei forțe prezente înăuntrul lor sau venite din afara. Pot să rătăcească în spațiu sau să se miște prin simpatie sau atracție. De asemenea, acești presupuși corpusculi se puteau auto-replica și aveau capacitatea de a pătrunde sau de a adera la corpuri vii¹⁰. Modul de a acționa era considerat a fi tocmai această capacitate de a pătrunde și a umple natura, sau prin atingere, transmitere de impuls sau prin congruitatea/necongruitatea formei și corpului lor cu porii corpurilor cu care intrau în contact. Acțiunea lor era văzută de către unii ca fiind ajutată de alți agenți ai schimbării, precum magnetismul, gravitatea,

---

8 Ibidem, p. 34-36.

9 Ibidem, p. 18-19.

10 Ibidem, p. 51.

etc., chiar Francis Bacon susținând că mai există spirite. Evident este că pentru a se ajunge la o concepție mecanicistă trebuia ca universul să fie golit de astfel de agenți și proprietăți misterioase, care coexistau încă cu atomii/corpusculii în această nouă concepție despre lume¹¹. Filosofia atomistă/corpusculară în această formă era încă permisivă și încă permitea seturi de explicații paralele care recurgeau la agenți supranaturali. Trecerea la o doctrină mecanicistă consecventă implica o reducere a acestor posibilități explicative și o eliminare din teorie a noțiunilor de tip virtute, forme și puteri ce nu erau localizate în particule. Deși Rene Descartes este unul dintre filosofi care a încercat să furnizeze o dovadă valabilă și rațională a existenței lui Dumnezeu, el este cel care a susținut cu tărie că lucrurile materiale (lucruile externe) nu sunt alcătuite decât din particule cu diferite mărimi, forme și viteze/mișcări diferite, iar structura lor sau natura lor materială poate fi explicată exclusiv ca fiind rezultatul necesar al interacției dintre ele în conformitate cu legile mecanicii. Referirea la legile mecanicii duce la eliminarea oricărui agenți teleologici, fie a enunțurilor de acest tip de la Aristotel, fie a intervenției directe a lui Dumnezeu. Eliminarea ideii de telos din structura cosmosului, ca și încercarea de a aplica principiile noilor științe și asupra societății, a dus și la schimbări politice, sociale, etc., având în vedere că societatea, morala, erau orientat de o viziune teleologică asupra existenței¹². Dacă există supunere în fața lui Dumnezeu în acest nou univers, aceasta se referă la corpusculi, la particule și nu la oameni. Particulele se supun acestor legi, sunt niște creații obediente, dar numai în acest sens se poate vorbi de supunere față de divinitate. Un alt filosof consecvent în această privință, dar și cel mai materialist referitor la structura universului a fost Thomas Hobbes, filosof care a făcut parte din curentul de renaștere al epicureanismului, de subliniat fiind aici concordanța existentă între doctrina hobessiană care definea justiția drept un pact de neagresiune între părți, cu doctrina convenționalistă epicureană referitoare la justiție, concepția hobbesiană fiind o reluare și o elaborare a acesteia. Deși nu împărtășea ideea că există vid și credea în fluiditatea absolută a universului, mișcarea fiind pentru el o trăsătură definitorie a existenței, Hobbes era convins că absolut tot ceea ce există este material, începând cu sufletel, culorile, imaginile, zeii, Dumnezeu, etc. Dacă nu erau materiale, fie aveau o existență nominală, fie nu existau deloc. Chiar și calitățile secundare, precum culoarea, sunetul sunt produse ale

---

11 Ibidem, p. 60-61.

12 Ibidem, p. 62-63.

mișcării, care își lasă amprenta asupra organelor de simț și asupra imaginației (Fancy). Una din presupuzițiile de bază ale acestei interpretări a lumii era convingerea în omogenitatea substanței materiale¹³, opusul absolut față de doctrina aristotelică, care excludea ideea că o substanță poate fi transformată în alta. Chiar dacă această idee a omogenității materiei s-a dovedit adevărată, ea nu a fost lansată pe o bază experimentală, ci a fost susținută pe temeuri filosofice. Alături de teoria corpusculară, deci atomistă și de ideea omogenității materiei, s-a impus și ideea de sorginte democritiană care afirmă că gustul, culoarea, sunetul, mirosul nu există în sine, ci sunt produsul convenției, adică sunt aspecte ale experienței celor ce observă, fiind produsul atomilor, sau unor efluvii corpusculare asupra receptivității umane¹⁴. Este anticipată doctrina calităților prime și a calităților secundare, formulată în modernitate explicit de către John Locke. Concepția democritiană emite ideea calităților secundare, care nu există în sine, ci au o existență relațională, adică ele există în măsura în care este un receptor prezent și este stimulat din exterior.

„The 'new philosophy' of the seventeenth century was not, however, founded upon new observations and experiments that decisively altered the a priori probability that tiny corpuscles and their aggregates, engaged in exclusively mechanical interactions, brought about the phenomena of the visible world. Rather, natural philosophers increasingly interpreted their observations in corpuscularian terms, sometimes referencing Epicurus and Lucretius, but often denying that they had been influenced by them.”¹⁵

Filosofia atomistă rămânea însă o chestiune încă neempirică. Atomii nu puteau fi experimentați, nu putea fi dedecțiți, iar impunerea și răspândirea ei ținea de convingere. Așadar nu temeuri experimentale și predicții stau la baza acceptării acestui mod de înțelegere a lumii, ci o comparație cu alte alternative, cu alte teorii ale naturii, precum ontologia aristotelică. Simplitatea teoriei atomiste pare a fi un motiv în acest sens, ca și faptul că era expusă într-un limbaj inteligibil, neîntâmpinând greutățile și obscuritățile din textele aristotelice. Într-un mod paradoxal, s-a creat o alianță între epicureanism, teoria corpusculară și teologie, Dumnezeu devenind cel care stăpânește atomii, acțiunea divinității fiind necesară pentru a pune ordine în haosul corpuscular și a crea/stabili o anumită ierarhie. Dar mai important a fost că a făcut posibil să arate cum, cercetările

---

13 Ibidem, p. 52.

14 Ibidem, p. 57-58.

15 Ibidem, p. 64.

experimentale se leagă de lumea creată. O lume golită de spirite, calități oculte, etc. era o lume accesibilă acțiunilor de investigare ale omului. Interesul lui Dumnezeu față de natură, consideră filosofii, se referă la anumite potențiale și caracteristici ascunse, astfel încât Dumnezeu nu are de obiectat la acțiunile omenești de disecare a creației și a regulilor de funcționare ale acesteia. Acceptarea și succesul doctrinei atomiste provine de la faptul că cei ce au propus-o și conceput-o, au fost conștienți tocmai de potențialul oferit, de faptul că prin postularea existenței corpusculilor, a legilor care le guvernau mișcarea, se deschidea o poartă de acces la alfabetul cărții naturii și la gramtica acesteia, astfel încât omul putea să emuleze natura, să își însușească modul în care lucrurile sunt produse de către aceasta¹⁶.

„Matter can be *our* victim, the corpuscularians urged, and *our* slave alone; matter is not controlled by forms, *archaei*, operative ideas, and other agents that must be presumed to have their own agendas.”¹⁷

Epicureanismul, în diversele lui variante moderne, a înregistrat o victorie fundamentală. El nu este doar un factor printre alții care au constituit modernitatea, deoarece a furnizat idealurile după care s-a reorganizat societatea. Acest lucru este susținut, afirmă Catherine Wilson, de faptul că universitățile europene, universitățile moderne au abandonat latura teologică și metafizică, că au renunțat la studierea a ceea ce e incorporeal și invizibil, ci au devenit centre de studiu și de investigare a lumii materiale și sociale, centre inclusiv de acțiune, de remodelare a acestora, filosofia și știința modernă fiind în esență îndreptate spre acțiune, spre îmbunătățirea vieții materiale, dar fiind și centre ce vizau cultivarea plăcerilor fie ele intelectuale sau senzoriale, eradicarea durerii și suferinței fiind urmărite sistematic¹⁸. Dumnezeu însă nu este de la început scos din joc, ci este văzut ca cel care apare ca stăpân și coordonator al atomilor, chiar descoperirea legilor în optică și în alte contexte, fiind interpretate ca implicând existența unui legislator. Conceptul moștenit de lege a naturii făcea posibil ca ideea corpusculară să fie preluată și interpretată astfel încât afirmația că universul nu este menținut și creat de către Dumnezeu să fie eliminată. Descoperirile din optică, astronomie, etc au fost la început integrate într-un discurs mult mai vechi, discursul legislației, a reglementării divine a universului¹⁹.

---

16 Ibidem, p. 69.

17 Ibidem, p. 70.

18 Ibidem, p.38.

19 Ibidem, p.85.

Așadar programul modern intelectual și moral-politic se dovedește a avea o componentă esențial hedonistă. Prin centrarea cunoașterii asupra lumii materiale și prin mecanicismul atomist/corpuscular, ca și prin teoria omogenității materiei, epicureismul a deschis drumul către cercetarea practică. Știința nu avea în acel moment un program de cercetare, nu implica experimente. Însă cea mai importantă transformare pe care o produce epicureanismul este cea pe planul filosofiei morale. Acest lucru interacționează cu schimbările din filosofia naturii/știință și reprezintă o eliberare de sub dominarea rigorismului creștin, aducând în atenție, din pricina preocupărilor hedoniste și a accentului pus pe aspectele materiale, a problemei bunăstării, aceasta fiind înțeleasă ca satisfacerea nevoilor neintelectuale, nespirituale. Chiar și morala are importanță din punct de vedere al utilității sociale, (Thomas Hobbes²⁰). Conform vizunii epicureene, modul în care este organizată societatea, faptul de a fi bogat/sărac, stăpân/sclav, etc. reprezintă accidente. Nu există sclavi sau oameni liberi prin natura lor. Întrucât numai atomii sunt eterni, societățile și formele de organizare socială sunt schimbătoare. Societatea s-ar fi născut plecând de la o stare de natură a luptei tuturor împotriva tuturor. Organizarea sau modurile de organizare socială nu sunt eterne, s-au născut prin metoda încercărilor succesive, iar cele mai fragile au dispărut. Nu există evident nici un model transcendent al ordinii civice sau al educației indivizilor. Justiția este văzută nu ca o virtute, ci ca o relație între două persoane, care are rolul de a împiedica reciproca facere de rău. Justiția este condiția vieții bune. Așadar justiția nu mai este o virtute care îl transformă pe agent și care îi disciplinează și transfigurează dorințele. Aceste convingeri/motive sunt reluate și dezvoltate de filosofia politică a lui Thomas Hobbes și au inspirat vizunea contractualistă asupra statului. Hobbes a respins ideea că la baza societății și a statului ar exista vreo autoritate naturală, o obediență naturală sau o sociabilitate înnăscută, omul nefiind decât un animal competitiv, care caută onoarea și mărirea. La fel precum epicureanismul, filosoful englez a postulat ideea că frica, mai ales frica de a fi descoperit, îl împiedică pe om să comită acțiuni injuste, iar moralitatea politică trebuia să impună reguli/convenții protective al căror motiv era evident pentru oricine, rolul suveranului fiind de a asigura pacea internă și a respinge amenințările externe. Frica era cea care trebuia să definească relația dintre cetățeni și suveran. Nu este totuși un suveran despot, rolul său privind protejarea cetățenilor între ei

---

20 Ibidem, p. 254.

și aplicarea/întărirea relațiilor decente dintre oameni. Alegerea suveranului era condiționată de participarea universală și de regula majorității, iar echitatea, imparțialitatea erau definatorii ca principii de distribuire a bunurilor, dar și în aplicarea justiției. Suveranul era responsabil și pentru crearea unui mediu sigur pentru muncă și hărnicie. Statul este produsul unui contract social menit a pune capăt războiului tuturor împotriva tuturor și vizează asigurarea unei existențe prospere și sigure. Nu există o sociabilitate naturală, omul este un individ, un atom social. Conform viziunii atomiste aplicate în acest domeniu etico-politic, nu există entități transcendente care să acționeze, să creeze sau să prescrie ceva lumii materiale sau lumii sociale, așadar nu există o lege a naturii în sens clasic sau teologic, care să prescrie îndatoriri, etc. Nu crează societăți sau state, nu există conducători naturali sau supuși naturali, cu atât mai puțin sclavi prin natură²¹, așa cum socotea de pildă Aristotel și nu numai. Foarte important este că motorul prim al ființelor vii este apetitul și aversiunea, sau, în varianta hobessiană, frica de moarte violentă în cazul omului. Oamenii, ca și alte existențe, sunt produsul unirii atomilor, iar fiind că ordinea se naște dintr-un dinamism fără *telos*, înseamnă că relațiile politice și sociale nu pot fi modelate după cele naturale. Întrucât nu există o sursă transcendentă a puterii care să îi fie insuflată suveranului, sau care să îl legitimeze, rezultă că cei supuși lui au decis să îl asculte sau au fost forțați²². Nimic nu este nemuritor în acest univers atomizat, dar *commonwealth*-ul poate fi ferit de disensiuni interne și ca atare își poate prelungi indefinit existența. Eliminarea oricărei doctrine care vorbește de forțe supranaturale este un pas către realizarea acestui deziderat. Astfel de doctrine produc nesupunere față de suveran, revolte, trădare, război civil, etc. și de aceea statul, societatea trebuie să le elimine. Frica de moarte violentă și dorința de confort stau la baza creației societății, însă e nevoie de o voință suverană care să facă posibil contractul social, având în vedere că, cel puțin în viziunea lui Hobbes, omul este prea slab pentru a își controla impulsurile și reaua voință, astfel încât orice contract sau pact încheiat între două părți va fi oricând încălcat când una dintre părți este mai puternică, în aceste condiții un sistem represiv sau de apărare întemeiat pe relațiile dintre vecini este nesigur și provoacă mai multă violență. De aceea e nevoie de un anumit tip de suveran care să instituie legea și să o facă respectată. Pentru realizarea unei societăți de bază este frica mundană, nu frica

---

21 Ibidem, p. 185.

22 Ibidem, p. 186.

transcendentală și dorința de trai ușor și confortabil. Singura legitimare a autorității politice este faptul că oamenii doresc *Ease and Sensual Delight*, aceasta fiind legată de vitalitate, de viața însăși, ca și dorința de a fi liber de durere²³. Acest fapt natural legitimează obediența absolută datorată suveranului, așadar existând un temei natural pentru instituțiile politice și sociale, paradoxal pentru un punct de vedere de sorginte epicureană care neagă naturalitatea construcțiilor politice. Tot Hobbes articulează, în variantă modernă, reluând opinia sofștilor, punctul de vedere conform căruia valorile, în acest caz binele și răul, sunt produse al omului, ale dorinței acestuia de autoconservare, de susținere și promovare a propriilor interese, virtuțile laudate de antici considerându-le ca fiind pasiunile acestora mascate, aceștia nedovedind că ele se constituie într-o valoare sau un bine obiectiv. Această concluzie decurge din premisele de la care pleacă filosoful englez, premise care susțin că oameni își urmăresc exclusiv propriile interese și că încearcă să își impună voința, sau să o mascheze sub construcții sociale de tipul ideologiilor religioase, a ideologiilor morale, etc. Cu toate acestea, pacea pare la filosoful englez să fie implicit considerate ca un bine/un bun obiectiv, care e de dorit pentru sine, la fel cum viața în societate e considerată de preferat vieții în starea de natură, de război a tuturor împotriva tuturor. Ceea ce promovează capacitățile umane este un bine, ceea ce le împiedică este rău; dacă ar exista explicit în doctrina hobbesiană un țel al omului, atunci ar fi acela de a fi fabricant, manufacturier, producător. Filosofia, cunoașterea nu se ocupă de esențe, ci doar de aparențe, de modul în care interacționează corpurile între ele, susține Hobbes. Ideea aceasta a fost reluată și susținută de John Locke pentru care substanța nu poate fi cunoscută. Filosofia, cunoașterea trebuie să se preocupe doar de aparențe, de interacțiunea dintre corpuri, de dobândirea legilor cauzale, care să permită producere efectelor dorite în favoarea existenței umane. Doctrina lui Hobbes a reprezentat o autentică a treia cale între opțiunea credinței într-o justiție de sorginte divină și relativismul nihilist²⁴. În ciuda unor diferențe ideatice, dar și temporale, hedonismul profesat de epicureanism s-a transmis și este prezent în opera lui Hobbes, dar s-a transmis și la un gânditor care, în anumite privințe se opune acestuia, anume John Locke. Pentru acesta țelul vieții omului este să se bucure de bunurile ce servesc viața, sănătatea, tihna și plăcerea, plăcerea fiind un concept etic central în filosofia sa. Chiar și așteptarea unei vieți eterne produce o plăcere

---

23 Ibidem, p. 191.

24 Ibidem, p. 198.

comfortabilă, atitudine așteptării fiind accentuată la Locke și nu credința ca atare. Credința avea valoare socială și psihologică. Era utilă pentru ca speranța la o viață eternă și frica de tortura iadului erau impulsuri împotriva imoralității. De aceea erau ele necesare tuturor. Plăcerea și durerea sunt impulsuri către acțiune, dar și indicatori ai binelui și răului, așadar a ceea ce e de urmărit și de evitat: Pentru acțiune perceperea intelectuală a binelui este insuficientă. Fericirea însăși este definită ca plăcere supremă. Binele și răul sunt definite în funcție de plăcere și durere, chiar dacă binele și răul moral sunt definite prin referire la conformitatea cu o lege²⁵. Prin scurta prezentare a doctrinelor celor doi filosofi englezi, Catherine Wilson pune la îndemâna cititorului o cheie hermenutică prin care se poate înțelege ceea ce stă la baza și determină modul în care modernitatea va înțelege natura, omul și va reorganiza societatea și politicul, aceste idei fiind foarte active și în ziua de azi, efectele lor fiind resimțite de către toți.

Anumite aspecte ale epicureanismului însă nu au fost preluate și integrate de filosofia secolului al XVII-lea. În varianta lucrețiană a epicureanismului a existat o apreciere pozitivă a femeii, sub imaginea zeiței Venus care era conducătoarea întregii vieți animale, deci a omului în mod implicit. Ciclicitatea anotimpurilor, curtea în lumea animalelor, creșterea și descreșterea/colapsul emoțiilor la oameni, etc. reveneau domeniului pe care aceasta îl governa. Ea reprezenta puterea eternă a reînnoirii, nimic din cele existente, în afară de atomi nefiind eterne. Reînnoirea însă da; puterea acesteia iese la lumină în faptul simplu că femeile sunt cele ce dau viață, ele fiind tocmai imaginea puterii naturii de a da viață, formă și valoare, fiind imaginea singurei forțe cu adevărat eterne și benefice. Prin frumusețe și atracție își îndeplinește rolul și manifestă această putere în lume. Femeia are rolul dominant, iar ceea ce este frumos nu ține de sfere necorporale și nici nu este obiectul contemplării superioare: Frumosul ține de lumea animală și neumană și se găsește în puterile generative ale omului și animalelor. O astfel de estetică este evident contrariul tradiției filosofice și teologice ce formase Europa creștină și care susține că demnitate omului constă, de exemplu, în cultivarea acelor facultăți și puteri ce nu se regăsesc în regnul animal. Deși viziunea epicureană a inspirat noua viziune despre om și lume din secolul al XVII-lea, nici unul din cei care au participat la formularea acesteia nu a acordat femeii rolul proeminent care îi revenea în epicureanismul lactanțian. Femeia era

---

25 Ibidem, p. 209-210.

exclusă din cercul preocupărilor filosofice, iar natura era descrisă ca ceva inert, neinteligent, femeile având un rol minor, secundar în lumea intelectuală și culturală a mecanicismului secolului XVII²⁶. Nici societățile sau asociațiile apolitice create în vederea dobândirii de cunoaștere nu erau deschise femeilor, ci androcentrice, excluzând ideea că acestea ar fi putut fi parteneri egali în căutarea și dobândirea cunoașterii. Așadar au existat limite în încorporarea viziunii epicureaniste în mentalitatea și viziunea intelectuală și morală a secolului al XVII-lea, însă semințele ideologiei egalitariste au fost puse, chiar dacă rezultatele au apărut mai târziu. Concluzia autoarei este că revigorarea epicureanismului în secolul al XVII-lea a fost încoronată de succes, modernitatea și lumea în care trăim, țelurie pe care și le propune, fiind în mare parte rezultatul întâlnirii dintre lumea europeană a secolului XVII și epicureanismul sub diferitele lui forme.

---

26 Ibidem, p. 263.